

ГЕОПОЛИТИЧКИ ОКВИР НОВЕ КРИЗЕ ОКО НАГОРНОГ КАРАБАХА*

Сажетак: Рад пружа разумевање геополитичког контекста нове кризе која је почетком априла 2016. године избила у вези са Нагорним Карабахом, аутономном покрајином која се, уочи и након распада Совјетског савеза, осамосталила од Азербејџана. Први део рада покрива опис историје односа Јермена и Азера на овом турском геополитичком подручју, укључујући и период СССР-а и његовог распада, као и грађанског рата око Карабаха. У другом делу рада се даје анализа савременог геополитичког надметања на Кавказу, као и могући разлози за обнављање овог до недавно «замрзнутог конфликта».

Кључне речи: геополитика Кавказа, распад Совјетског савеза, етнички конфликт, Нагорно Карабах, Јерменија и Азербејџан

Када су у току ноћи између 1. и 2. априла азербејџанске снаге започеле кординирану офанзиву на линију разграничења са отцепљеним јерменским регионом Нагорно Карабахом, Закавказје се нашло на ивици новог ратног сукоба. Покушај продора азербејџанске диверзантске групе од неколико десетина људи прерастао је у напад на позиције Карабаха уз коришћење хеликоптера и ракетних система типа „град“. До вечери, јерменске снаге су прешле у контранапад у више праваца, па, иако су Азери успели да задрже неке од kota које су освојили користећи предност изненадног напада, ситуација се донекле стабилизovala. Није проглашена општа мобилизација, док обе стране оптужиле ону другу да крши договорено примирје. Војних и цивилних жртава било је на обе стране. Према подацима из Јеревена и Бакуа, погинуло је 12 азербејџанских и 18 јерменских војника, а уништена су три азербејџанска тенка, један хелкоптер и беспилотна летелица.¹

---

* Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

¹ Према Арешов Андреј, «Нагорно Карабах на евроазијској шаховској табли», Нови стандард, 06.06.2016. <http://www.standard.rs/svet/34321-%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%>, приступљено 28.04.2016.

Експерти су у последње време често упозоравали на могућност новог заостравања односа око Нагорног Карабаха. Интензивне борбе само су последица константног погоршања односа видљивог у сталним пограничним инцидентима и страдањима цивила још од 2013. године, који су у децембру 2015, почели да прерастају у сукобе. Укупни број настрадалих у овим инцидентима порастао је у 2014. години на 64 војника и 8 цивила, док је током 2015. године било најмање 56 погинулих војника и 3 цивила на обе стране.² У истом периоду су се преговори о политичком решењу ове деценијске кризе који су се, под руководством Русије, водили у оквиру Групе Минск ОЕБС-а, нашли у ћорсокаку. Заједничко у бројним изјавама је било подударане позиција посредника из Минске групе ОЕБС које су представљали Русија, САД и Француска, а тичало се неприхватљивости ескалације конфликта и неопходности да се он среди политичким дијалогом.

Геополитика Кавказа и историјски ривалитет Јермена и Азера

Спор око Нагорног Карабаха је, као и цео Кавказ, натопљен историјским и геополитичким ривалствима. Простор Кавказа и Закавказја у геополитичком погледу представља гранично подручје азијских државних творевина у Римланду ка просторима центра Евоазијског континента – Хартланда од најстаријих времена. Још је Херодот подручје Кавказа и јужног обода Каспијског мора видео као преграду између деспотске Персије и непрегледне Скитије одакле крећу напади, контранапади и нагле сеобе становништва. „Закавказје је простор где су вековима сукобљавали интереси великих сила, а међу њима вођене сложене геополитичке игре и исцрпљујући ратови. У старом веку то су биле Римска империја и Староперсијско царство (држава Ахаменида), у средњем веку – Византија и Новоперсијско царство (држава Сасанида), Селџучка империја и Арабљански калифат, у новом веку – Турска и Персија (држава Сафавида), а од 18. века и Руско царство... Данас се тамо сударају интереси велесила – пре свега Руске федерације и САД, а од прворазредних чинилаца из ширег региона – Турске и Ирана.“³

На овом простору се, са обзиром на јачину државне моћи сила у дубини копна и његовом блискоисточном ободу, само мењао смер граничне функције кавкаско-прикаспијског простора. „Када је сила у Римланду била јача, Кавказ је представљао тврђава усмерена ка одбрани наспрам јужних руских степа. То је био најчешћи историјски случај: у доба Персије Ахаменида, у време врхунца византијске снаге, у доба полета Османија. Када је однос снага био обрнут, Кавказ је био постаја из које је кретао поход из дубине континента ка Римланду. То је био случај у време индоевропске хетитске најезде на просторе Мале

---

² Према: Giragosian Richard, “Is War Eminent in Caucassus?”, Aljazeera, 24.12.2015, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/12/war-imminent-caucasus-151224095948528.html> приступљено 02.05.2016.

³ Петровић Драган, Анђелковић Драгомир, Николић Горан, *Геополитика Закавказја*, ИМПШ; Београд, 2010, стр. 47.

Азије и Блиског Истока почетком гвозденог доба; затим у време кипчачке творевине Џингисканида која је Кавказ користила као одскочну даску за залет преко Анадолије у Сирију а ради обрачуна са египатским Мамелуцима. Трећи најочигледнији пример је Кавказ за време руске експанзије у време ратова са Турском из 1829. године, Кримског рата (1853-56) и из времена Првог светског рата. У време подједнаке снаге држава из Хартланда и Римланда простор кавкаског-прикаспијског пограничја био је поприште геополитичког ривалства за овладавањем повољнијим позицијама ради заштите «хинтерланда» (нпр.у доба ратова Хазара са Сасанидском Персијом, а после и са Арапским калифатом).⁴

Геополитички разлози били су пресудни због чега су државне творевине на Кавказу ретко могле да одрже самосталност, чак и вазални положај, осим у временима равнотеже снага (као у време мира између Рима и парћанске државе (обе су биле империје Римланда)). Но, и то је била реткост. Недуго пошто би једна од сила осетила да равнотежа снага почиње да претеже у корист неког другога, почињала би превентивну офанзиву да би стратешки запосела овај гранични простор и искористила његове географске предности ради заштите својих "главних" подручја (случајеви хазарске офанзиве према Персији, турске кавкаске одмазде ...) од могућих опасности.

Све до досељавања огуских турских племена (чији су потомци данашњи Турци и Азери) на просторе „кавказке преграде“ и Закавказја, тамошње хиљадугодишње етничке заједнице припадале су кавкаским индоевропским народима који су изградили многе државне творевине на овом трусном подручју. Најдуговечнији међу њима били су Јермени, чији се континуитет на просторима Кавказа и источног дела Мале Азије („Јерменска висораван“) може пратити преко 3500 година⁵, још од државних творевина Митанија, племенског савеза са народом Наири (око језера Ван) и моћне државе Урартуа у чијем је каснијем периоду владајућа династија била несумњиво јерменска. Од шестог века пре Христа, на историјску позорницу ступа јерменска држава која се у документима персијског цара Дарија (549-485) спомиње као вазална држава Медије, а потом као део Персијског царства и Александровог Македонског царства. Као самостална држава „велика Јерменија“ под династијом Арташеидеида опстаје између Римске империје и Парћанског царства. Повремено, падајући под утицај једне од ове две велике силе, она се претвара и у вазалну, «тампон» државу. У позноантичко и раносредњовековно доба Јерменија је била поприште сукоба између Византије и Сасанидске Персије, а касније и продора Арапског Калифата, Турака Селџука и Монгола ка Византијској Анадолији. Са слабљењем и повлачењем Византије, „Јерменска висораван“ постаће простор надметања између турских држава у Малој Азији све док их све не победи она најзападнија – држава Османлија. Но, трајног мира на овим просторима неће бити. Сукоби Османлија и Сафавидске Персије само ће репризирати импери-

⁴ Гајић Александар, *Нова велика игра*, Нова српска политичка мисао. Београд, 2009, стр. 28.

⁵ Постоји хипотеза како протојерменска племена представљају огранак Фригијаца који су се се и источни део Мале Азије преселили са Балакана, из Македоније у време када су хеленска племена почела да се спуштају ка данашњој Грчкој.

јална надментања из прошлости. „Цену рата платили су Јермени, чије су земље биле разорене а становништво озбиљно проређено. Граница се стално мењала, мада генерално може да се каже да, када би оружје утихнуло, од средине 16. века, Турска контролисала западни део, а Персија источни...Јерменске земље су биле економски уназађене а њихова национална структура темељно измењена. На некадашњем јерменском етничком простору припадници тог народа постали су мањина. Још од времена продора Огуза у 11. веку на ове просторе су се настањивала турска племена из којих ће настати данашњи Турци и Азери, као и Курди које су насељавали не само турске већ и персијске власти. Након приближавања Руског царства просторима Закавказја и „јерменској висоравни“ Јермени су се више пута дизали на устанак. Напознатији јерменски устанак је био онај Давида Бека у време руско цара Петра Великог који је водио ратове са Турцима и Персијанцима.

Након Бековог устанка – током кога су од стране устаника на кратко биле ослобођене многе територије настањене Јерменима - једина слободна територија која је опстала био је Нагорни Карабах, и то захваљујући својој неприступачности. „Тамо где је и пре великог јерменског покрета постојало пет малих кнежевина, наследнице некадаше Хачинске државе биле су удружене у државу познату као Хамс. Талас феудалне анархије, који је почетком 18. века заплуснуо Персијско царство, олакшао је њихов положај, односно привремено ослабио стеге које су стално претиле да их униште... На простору Закавказја азербејџанска аристократија, која је играла важну војно-политичку улогу у Персији, почела је да да ствара своје државе:“⁶ Под вођством Али Кана, азерског великаша, Карабах је био освојен 1747. године. Након што је, почетком 19. века, припојила себи Грузију и успоставила вазалство над севернокавказким кнежевинама, Русија је ступила у рат са Песијом (1804-1813) у којој је поново завладао феудални хаос током кога је ослобођен источна Јерменија. Тако да је и простор Нагорног Карабаха у руску орбиту ушао је 1805. године. Због Наполеоновог напада, међутим, Русија је 1813. године била принуђена да са Персијом закључи мир и повуче се са ових простора, али не задуго. Већ у следећем сукобу са Персијом, 1828. године, Јереванско и Накичеванско канатство (којим су, у име Персије, владали Азери) припојени су Руском царству. То су и Османлије, након пораза кога су претрпели у рату са Русијом 1828-1829 морали да признају. Карабах је, потом, 1846. године био укључен у провинцију Баку у којој је остао све до краја Руског царства. „Несрећа кавкаских народа дошла је одатле што се њихово национално буђење поклопило са револуцијама које су почетком 20. века захватиле Русију. Тако је и конфликт између Азера и Јермена почео 1905. године, са почетком прве револуције у Руском царству, а наставио се током Октобарске револуције и грађанског рата у Русији 1918-1922.“⁷

---

⁶ Петровић Драган, Анђелковић Драгомир, Николић Горан, *Геополитика Закавказја*, ИМПШ; Београд, 2010, стр. 137.

⁷ Јоксимовић Никола, «Нагорно Карабах – црна башта Кавказа», Спутник, 04.04.2016. <http://rs.sputniknews.com/analize/20160404/1104594684/nagornokarabakh-zamrznuti-konflikti-jermenija-azerbejdzan.html> приступљено 28.04.2016.

За време I Светског рата, због јерменске подршке руском продору у дубину Мале Азије, Турци и Азери извршили су геноцид над јерменским становништвом, чиме је популација Карабаха (Јермени га зову „Арцак“) била физички одсечена од језгра своје етничке територије. Ови простори су у турбулентним револуционарним данима прво били окупирани од стране Турске, а затим су постали део Закавказке федеративне демократске републике (која се до маја 1918. распала на грузијски, јерменски и азерски део). „Упоредо, Јермени – којима је буквално претило физичко уништење од стране Турака и Азера – успели су да зауставе турску офанзиву. Истанбул, притиснут од стране британских снага на Блиском истоку, у таквим околностима је прихватио да призна независну јерменску државу, макар на малом простору кога су јерменске снаге одбраниле.“⁸ Закавказје је било привремено окупирано од стране сила Антанте одакле су помагане снаге Белих у борби са бољшевицима. Јермени су, потом, по други пут покушали да ослободе своје западне историјске територије током сукоба Кемалове Турске са Грчком, док су се Британци и Французи повукли са ових простора и оставили их саме у сукобу са Турцима. Грци и Јермени су претпрели тежак пораз. Да би избегли уништење, Јермени су се обратили за помоћ бољшевицима који су у међувремену тријумфовали у грађанском рату у Русији. Заузимајући цео простор Кавказа и Закавказја Црвена Армија је, на основу споразума Јермена са Совјетским савезом од 2. децембра 1920. године, без отпора а пре Турака запосела Јерменију и довела тамо на власт јерменске бољшевице.

Совјетски период, распад СССР-а и рат око Нагорног Карабаха

После Октобарске револуције, совјетски врх је „наградио“ предреволуционарни геноцид тако што је Карабах, тада са 94% Јермена, доделио Азербејџанској Совјетској Републици. Осиромашен и опустошен, простор настањен Јерменима споро се али сигурно опорављао, тако да је се, са завршетком планова о култивацији пољопривредног земљишта након првих шест година у оквиру СССР-а, производња хране подигла за 75% у односу на предратни ниво. Започети су пројекти иригације и обновљена путна инфраструктура. Све у свему, азерски региони економски су брзо напредовали захваљујући каспијској нафти, док су Јермени мирно могли да се, у складу са својом вековном традицијом, баве трговином и финансијским пословима. Тридесете године 20. века донеле су наглу индустријализацију и колективизацију. Њени су резултати били неспорни: до 1931. године незапосленост је (барем статистички) нестала, а укупни друштвени производ 1935. био је 650% већи него осам година раније, подижући удео индустријске производње у укупној производњи са 21,7% на 62,1%.⁹ Од руралног подручја крајеви настањени Јерменима у наредних четири деценије претвориће се у регионе СССР-а са доминантном услужном делатношћу и индустријом.

⁸ Петровић Драган, Анђелковић Драгомир, Николић Горан, *Геополитика Закавказја*, ИМПП; Београд, 2010, стр. 150.

⁹ Graham Smith, *The Nationalities Question in Post – Soviet States*, Longman, NY, 1996, стр. 252.

Међуетнички односи су поново ескалирали уочи распада СССР-а, током 1988. године, када је ова покрајина (тада са три четвртине Јермена, услед високог наталитета Азера) прогласила прво одвајање, а потом (1991. године) и независност од Бакуа. „Уследио је, као у неким заборављеним временима, талас погрома над Јерменима широм Азербејџана. Први се десио фебруара 1988. у граду Сумгаиту, а најстрашнији у престоници Азербејџана, две године касније (црни јануар).“¹⁰ Власт у Бакуу покушао је да преузме Народни фронт Азербејџана, коме је противнтежу чинила КП Азербејџана под руководством Ајаза Муталибова. Муталибов се углавном све време ослањао на Москву. Декретом од 12. јануара 1989. године формирана је Специјална комисија за Карабах, а на терен је послат руски командант Волски који је више држао страну Јерменима. Он је постао омражен од стране Бакуа када је предложио да се из локалног центра Степанкерта, из безбедоносних разлога, евакуише свих 16.000 Азера.

Москва је 28. новембра под притиском укинула специјалну Комисију за Карабах, док је у енклави остало 6000 совјетских војника да спречавају међунационалне сукобе. У међувремену су Азери формирали "добровољачку милицију" која се спрема да одврати јерменску герилу од офанзиве којом би пробили коридор и територијално спојили Карабах са Јерменијом. Сукоби су отпочели спонтано дуж границе области Накичеван и републике Јерменије. Током јесени, власти Азербејџана су иницирале блокаду свих путева и дотока енергената у Нагорно Карабах, чиме су само убрзале одлуку о пробијању коридора.

Покушај совјетских власти да умири завађене Азере и Јемене доживео је потпуни дебакл још у септембру 1991. када је јерменска герила заузела азерске енклаве у околини Шуше док је федерална војска остала по страни. „У марту 1992. године, након серије пораза које су азербејџанске снаге претрпеле у Нагорном Карабаху и пограничним крајевима са Јерменијом, под притиском НФА Муталибов је поднео оставку.“¹¹ На његово место дошао је Абулфез Елчибеј, лидер националистичког покрета, који је интезивирао рат. Порази су се, међутим, настављали: после пада града Шуше, азерског упоришта у Карабаху, Јермени су успели да пробију коридор код Лачина (касније и код Келъбачара) и територијално споје карабашки простор са матичном републиком.“ До октобра 1993. године Јермени су заузели 20% укупне територије Азербејџана (сва подручја где су живели у већини пре турско-азерског геноцида) и прогласили своју републику.“¹²

Сви потоњи контранпади војске Азербејџана су до пролећа 1993. били одбијени, а њихова војска је доживела готово потпуни колапс. Примирје између Азербејџана и Јерменије је, уз посредовање Русије, било склопљено 1994. године чиме је конфликт замрзнут, али за 22 године није се дошло до трајнијег

---

¹⁰ Петровић Драган, Анђелковић Драгомир, Николић Горан, *Геополитика Закавказја*, ИМПШ; Београд, 2010, стр. 91.

¹¹ Исто, стр. 93

¹² Гајић Александар, *Нова велика игра*, Нова српска политичка мисао. Београд, 2009, стр. 98.

решења. Нови председник Азербејдана, Гајдар Алијев, који је заменио Елчибеја 1993. године након војне побуне, проценио је да му је потребнији мир да би у земљи завео ред и обезбедио њен развој, након чега ће се једном приликом, у повољнијим околностима, овај сукоб поново одмрзнути. У том смислу Алијев је започео процесе побољшавања односа са Русијом и Ираном, док је са друге стране, развијао паралелне односе којима је јачао везе са савезничком Турском и САД. Дугорочни циљ је остао непромењен: повратак Карабаха под јурисдикцију Бакуа, уз гарантовање широке аутономије Јерменима. Идентичну политику наставио је и Гајдаров син и наследник на председничкој функцији од 2003. године - Илхан Алијев. Јермени, са друге стране (непризната Република Карабах није преговарачка страна) током свих година неуспешних преговора показивали су спремност на извесне територијалне уступке Азербејдану под условом да језгро друге јерменске државе стекне пуну независност. Услед тешког достигнутог компромиса, Минска група ОЕБС-а, којом копредседавају Русија, САД и Француска, до 2006. године није успела да се помакне са мртве тачке у преговорима између Јерменије и Азербејдана. Исте те године, када је становништво Карабаха на референдуму који је азербејданска страна прогласила нелегитимним, гласало за нови устав, примећени су први знаци да се ствари крећу ка трајном решењу. „Отпочео је период покушаја отопљавања односа, прво између Јерменије и Турске, а нешто касније и контакти између Јерменије и Азербејдана. Сусрети лидера двеју земаља, у мају и новембру 2009. године, оцењени су као значајан прогрес, али од тада преговори стагнирају, а било је и више случајева кршења примирја и жртава на обе стране.“¹³

Геополитика надметања на Закавказју

Цео сукоб око Нагорног Карабаха на Закавказју, као уосталом и на целом Кавказу, има јаку геополитичку црту. Јерменија представља вековног поузданог савезника Русије у Закавказју, нарочито од како се распао Совјетски Савез а Јерменија остала усамљена и окружена непријатељским муслиманским суседима под којима је вековима робовала. Изузетак представља Иран који је заузео према Јерменима уопште (па и у питању Карабаха) став благонаклоне неутралности. Овај став произлази из више разлога – од стварања стратешког савезништва са Русијом како би се одупрели заједничких геостратешким претњама,¹⁴ страхом од азерског сепаратизма (већи број Азера живи у северном Ирану него у самом Азербејдану) и утицаја Турске на просторе Закавказја. Савезништво са Русијом било је од пресудне важности за војну победи јерменског становништва над Азербејданом у спору око Нагорног Карабаха догађаја,

¹³ Јоксимовић Никола, «Нагорно Карабах – црна башта Кавказа», Спутник, 04.04.2016. <http://rs.sputniknews.com/analize/20160404/1104594684/nagornokarabakh-zamrznuti-konflikti-jermenija-azerbejdzan.html> приступљено 29.04.2016.

¹⁴ Детаљније видети у: Гајић Александар, „Геостратешки оквири руско-иранских односа „, Национални интерес 1/2015 vol 22, Институт за политичке студије, Београд, стр. 153-171.

док су се њени суседи, Грузија и Азербејџан, у међувремену знатно више везали за Запад и њеног главног експонента - Турску.

Односи Јерменије са Турском и Азербејџаном су готово стално на граници рата ниског интензитета. Грузија, иако негује добросуседске односе са Јерменијом, није спремна да учини ништа што би је довело до погоршања односа са Турском и Азербејџаном. „Јерменско гледиште према западним силама је следеће: САД и њени савезници приликом планирања своје економске и војнополитичке стратегије не узимају у обзир јерменске интересе, већ интересе њених вековних противника - Азера и Турака, па сходно овом силогизму, САД воде непријатељску стратегију против Јермена на њиховим етничким подручјима. Чак и када би Американци узели у обзир јерменске интересе и зауздали амбиције свог турског савезника, Јермени не би хтели да због тога покваре своје добре односе са Русијом, вековним заштитником хришћана на простору Кавказа.“¹⁵

Са друге стране, у геополитичком погледу иза позиције Азербејџан стоји Турска са својим западним савезницима. Наиме, геостратешка позиција Азербејџана после изгубљеног рата за Нагорно Карабах диктирала је нужност повезивања са стратешким савезницима. Због тога је влада у Бакуу у више наврата нудила неку од својих база НАТО пакту. Наде о пуноправном чланству у овом војном савезу за сада нису изгледне, будући да САД нису биле спремне да ризикују још драстичније погоршавање односа са Русијом само због Азербејџана.

Своју „велику стратегију“ ка простору Закавказја пројектује и Ердоганова „неоосманализована“ Турска. Она тежи остварењу четири своја главна спољнополитичка циља а) доприношењу изградње државе (state-building) осамостаљених пост-совјетских република б) подржавању и помагању њихових економских и политичких реформи в) помагању да се оне уклопе у међународну заједницу г) развијању билатералних односа базираних на заједничким интересима и сувереној једнакости. У реал-политичкој пракси ради се у оствари о постепеном увлачењу новоформираних држава у сопствену интересну сферу са тенденцијама стратешке интеграције. Турска цео простор Закавказја смешта у свој „блиски простор окружења“ (где је уз Кавказ, смештен и Балкан) који је у њеној спољнополитичкој доктрини означен као простор стратешког приоритета, пре свега из разлога снабдевања енергентима и обезбеђивању дотока енергената на светска тржишта. У оквиру тога, турска спољна политика дефинисала је своје посебне стратешке интересе на овом подручју. „На Кавказу, турски стратешки интерес представља одржавање мира на својој граници са Грузијом и Јерменијом. Растерећеност кавкаске границе омогућава концентрацију расположивих снага на неуралгичне просторе које насељавају Курди и помаже бољем обезбеђењу ирачке и иранске границе, иза којих такође живе Курди. Сукоби са Курдима премоментно исцрпљују буџет и турску државу, која није спремна да се озбиљније укључи у кавкаска дешавања све до опасност од курдске гериле не буде смањена. Осим у дипломатским залагањима и

---

¹⁵ Гајић Александар, *Нова велика игра*, Нова српска политичка мисао. Београд, 2009, стр. 129.

војном опремом којим помаже Азербејџан и Грузију, Турска није била у могућности да се супростави руско-иранској коалицији која успешно спречава њен значајнији економски и политички продор на Кавказ.¹⁶ Сарадња за Бакуом је посебно уочљива у сфери војних односа где турска активно учествује у тренингу азербејџанских официра те помаже модернизацију њихове војске и технике по НАТО стандардима. Турска једнако истрајава и у дипломатској подршци Бакуу у спору око Нагорног Карабаха (иако Азербејџан не подржава Турску по питању Кипра) и у вези споразума о транспорту нафте рутом Баку – Тбилиси - Чејхан, као и гаса која Баку такође има за извоз.

„Због исхода рата око Нагорног Карабаха Турска је затворила границе према Јерменији и прекинула дипломатске односе са овим суседом. Нова турска спољна политика и њен више „реалистички“ приступ отворио је и простор за поступну нормализацију односа са Јерменијом, уз одржавање најближих, специјалних односа са Азербејџаном. То се показало као изузетно сложен, готово немогућ задатак за политику свођења проблема у односима са свим суседима на нулу.“¹⁷ „Уз америчко посредовање, учињен је напредак у турско-јерменском спору: донета је „мапа пута“ одмрзавања и нормализације односа, али је то иритирало и деломично отуђило Баку који инсистира на томе да без претходног решавања проблема (како га они зову) „окупације“ Карабаха нормализација није могућа, па су ове турске активности протимачили као изневеравање савезништва.“¹⁸

У позадини позиција локалних и регионалних геополитичких играча на Закавказју и Кавказу стоје Русија и САД, са својим глобалним геостратешким пројекцијама. Русија у геополитичком смислу тежи да не дозволи да се „кавказска преграда“ од мостобрана претвори у непријатељско геополитичко „утврђење“ преко кога ће се преливати нестабилност на просторе јужне Русије, већ покушава да, користећи наслеђене позиције и механизме и совјетског периода, одигра улогу кључног балансера и арбитра који ће економски и политички везати за себе све локалне актере и спречити да се они нађу на позицијама дијаметрално супротним руским. Америка, модификујући своју хладноратовску „политику обуздавања“ у правцу проширења и опкољавања Русије, чини управо супротно. Она то ради из разлога што жели да спречи да се у „срцу копна“ зачну панконтинентални интегративни процеси који могу да изроде надржавну интегративну структуру која може да парира САД на глобалном плану. У том смислу, САД користе постојеће антагонизме како би се, једва приметно, позиционирали на «кавказској прегради» - било директно или индиректно, преко својих регионалних савезника или примајући у своје окриље неке од постсовјетских држава. Што се тиче заштите своје безбедности, САД сматрају да на овом простору не постоје државе са којих може да се упуту директна претња територији САД и животима њених грађана. „Међутим, витални

¹⁶ Исто, стр. 157.

¹⁷ Танасковић Дарко, *Неоосманизам-повратак Турске на Балкан*, Службени гласник; Београд, 2010, стр. 71

¹⁸ Гајић Александар, „Неоосманизам на Каспијском подручју“, *Турска – регионална сила?* Институт за европске студије, Београд, 2013, стр.

интереси САД могли би бити угрожени у следећим случајевима: ако нека од земља са подручја постане непријатељски настројена према САД и развије нуклеарни програм који јој омогућава да лансира балистичке пројектиле; ако избије рат широких размера између регионалних сила око примата у подручју који може увести САД или НАТО у сукоб и директно угрозити њене виталне интересе; и у случају подвргавања целог подручја власти једног хегемона који води агресивну, непријатељску политику према САД.¹⁹

Разлози делимичног «одмрзавања» конфликта на Закавказју и његове перспективе

Актуелни процеси видљиви у постепеном „одмрзавању“ конфликта око Нагорног Карабаха мора се сагледати у ширем геополитичком контексту: претежног обустављања сукоба у Украјини, руског успеха на сиријском ратишту те порасту њеног угледа и утицаја на Блиском истоку, као и унутрашње дестабилизације Ердоганове Турске која за своју укупну политику убрзано губи подршку свих стратешких савезника. Обзиром да након пада Сакашвилијевог режима у Грузији и доласка Иванишвилија на место премијера у Тбилисију, раније прозападна Грузија не само балансира већ почиње све више да се приближава Русији, отварају се перспективе територијалног повезивања Јерменије (као чланице ОДКБ-а) са Русијом и повратак пуног руског утицаја на цео пост-совјетски Кавказ. Азербејџану, који је у прошлој декади такође играо на побољшавање односа са Москвом како би се изборио за што повољније решење кризе око Карабаха, наредни период је можда последња прилика да „блицкригом“ покуша да преокрене ситуацију.

Понашање Турске, тј. њен покушај „одмрзавања“ конфликта потпуно је у складу са главним историјским геополитичким трендовима на „кавказској прегради“: као регионална сила овом делу Римланда, Турска страхује да би стратешко овладавање целим овим простором од стране Русије - силе из „срца копна“ - он био претворен у њену «тврђаву» из које би се, попут многих ранијих историјских случајева, ширио дестабилишући утицај иза кога би уследио продор у дубину Мале Азије, тј. источне Анадолије - простор настањеним непослушним Курдима. Такав сценарио - сматрају Турци - се мора зауставити, без обзира на ризик и цену коју њихови савезници на овом простору (Азербејџан) треба да плате.

Ко све у ратним намерама подржава Азербејџан? Сергеј Железњак, председник Думе, тврди да „трећа сила“ стоји иза потпиривања Бакуа да отпочне нову војну авантуру.²⁰ Да ли је у питању само Турска, која јавно подупире захтеве Бакуа а то чини на своју руку, или иза ње стоји још неко други – за сада је непознаница. Коинциденција или не – тек сукоби у Карабаху почели

---

¹⁹ Гајић Александар, *Нова велика игра*, НСПМ; Београд, 2009, стр. 166.

²⁰ Према „Трећа сила иза сукоба у Нагорном Карабаху?“, Независне новине, 03.04.2016. <http://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Treci-sila-iza-sukoba-u-Nagorno-Karabahu/362948> приступљено 02.05.2016.

рабах је Црвеној Армији дао три маршала, једног адмирала и тридесет генерала). Са друге стране, упркос напорима ка професионализацији и високим улагањима, азебејцанске оружане снаге показују знатне слабости: “национални идентитет Азера је слаб, морал на најнижим гранама, а корупција и недисциплина су широко присутне. У случају новог сукоба готово сигурно би се поновили догађаји из претходног рата, када се, након првих пораза од стране јерменске гериле, услед масовног дезертерства војска потпуно распала, а кланови унутар ње међусобно завадили. Сељаци-резервисти спремни су, као и пре десет година, да бране своје село и земљу и ништа више од тога. Цело друштво је скептично према свим способностима војске Азербејџана, осим оним везаним за корупцију.”²⁶ Једину озбиљну опасност по јерменске јединице у Карабаху представљају ваздушни напади Азербејџана уз коришћење савремених ваздухоплова и ракетних система којима би ови могли да нападу насеља и војне положаје са безбедног растојања.

Војни стратеги већ дуже од деценије процењују како је војска Нагорног Карабаха у стању да издржи општи азербејџански удар, започне контраофанзиву дуж линије Јевклах-Мингечаур, моментално пресече нафтовод Баку-Супса који пролази свега неколико километара од истурених јерменских положаја, поцепа територију Азербејџана на два дела и њену војску на крају баца на колена. Наравно, под условом да се у сукоб директно и друге велике силе, пре свих – Турска.

Литература:

1. Arešov Andrej, «Nagorno Karabah na evroazijskoj šahovskoj tabli», Novi standard, 06.06.2016
2. Gajić Aleksandar, „Neoosmanizam na Kaspijskom području“, *Turska – regionalna sila?* Institut za evropske studije, Beograd, 2013
3. -: Gajić Aleksandar, “Geostrateški okviri rusko-iranskih odnosa”, Nacionalni interes 1/2015 vol 22, Institut za političke studije, Beograd
4. Gajić Aleksandar, *Nova velika igra*, Nova srsпка politička misao. Beograd, 2009
5. Giragosian Richard, “Is War Eminent in Caucasus?”, Aljazeera, 24.12.2015.
6. Graham Smith, *The Nationalities Question in Post – Soviet States*, Longman, NY, 1996
7. Joksimović Nikola, «Nagorno Karabah – crna bašta Kavkaza», Sputnik, 04.04.2016.
8. Petrović Dragan, Anđelković Dragomir, Nikolić Goran, *Geopolitika Zakavkazja*, IMPP; Beograd, 2010
9. Tanasković Darko, *Neoosmanizam-povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik; Beograd, 2010

---

²⁶ Исто.

GEOPOLITICAL FRAMEWORK OF NEW CRISIS IN NAGORNO KARABAKH

Summary: This Paper provides understanding of the geopolitical context of new crisis that broke in the beginning of April of 2016 in Nagorno Karabakh, autonomous province that seccesed from Azerbaijan during the decay of Soviet Union. First part of the work covers description of the history of relations between Armenians and Azers in this shaky geopolitical area, including the Soviet era and break up of Soviet Union. Second part of this work provides analysis of contemporary geopolitical contest in Caucasus and possible reasons for the resumption of this “frozen conflict“.

Key words: geopolitics of Caucasus, decay of Soviet Union, ethnic conflict, Nagorno Karabakh, Armenia and Azerbaian